

Eind vorige eeuw volgde ik, met een interesse die groter was dan mijn aanleg, de lessen van het Leuvense Hoger Instituut voor Wijsbegeerte. Een van de even imponerende als toegankelijke docenten van die generatie was de taalfilosoof Wim de Pater, pater van het Heilig Hart, en daarom ook bekend als Pater de Pater, of in zijn eigen woorden “De Pater kwadraat”.

Nu vraagt u zich misschien af wat die pater te maken heeft mijn de vraag wat het voor mij betekent wanneer ik zeg: ‘Ik ben christelijk gelovig’. Heel veel, want hij maakte me alert voor de vooronderstellingen van dit soort zinnen. U gaat ervan uit dat uw sprekers al dan niet op geregelde basis over zichzelf spreken als “christelijk gelovig”. Maar wat doet u als dat niet het geval is? En dan bedoel ik niet het nogal transparante geval van de mogelijke spreker die zichzelf hoegenaamd niet herkent in deze omschrijving, maar wel dat van de spreker die courant door anderen wordt beschreven als “christelijk gelovig”, dat ook niet tegenspreekt, maar zelf niet geneigd is die omschrijving te hanteren.

Dat is mijn geval.

Enkele jaren geleden kreeg ik het bezoek van een jonge auteur, die werkte aan een boek over het christendom in Europa vandaag. We hadden een boeiend gesprek, waarin hij gelukkig genoeg meer aan het woord kwam dan ik. Toen we afscheid namen, keerde hij zich bij onze huisdeur even om, en zei hij: “Weet u wat ik me trof? Ik heb nu al met enkele tientallen kerkelijk actieve mensen gepraat, en u bent de eerste die over uzelf praat als katholiek.” Ik ga niet zeggen dat ik er niet goed van was, maar ik schrok toch even. Mijn vocabularium heb ik echter niet aangepast.

In 1935 schreef Anton van Duinkerken, die wat vergeten icoon van Rooms Nederland, een gedicht met de titel “Ballade van den katholiek”. Het was een striemende aanklacht tegen het oprukkende totalitarisme, met name in zijn nationaal-socialistische verschijningsvorm, die aan duidelijkheid niet te wensen overliet:

*Gij weet het slecht, maar in een zieke tijd,
toen Rome rot was van de dictatoren,
elkaar verdringend met de grage nijd
van wie elkanders roem niet kunnen horen,
werd God de Zoon te Bethlehem geboren
uit ene Maagd wier naam in uw oren
klank voert van ketterij en godsdienststrijd:
een joodsche vrouw, die gij diep zoudt verachten
- joden zijn aan uw soort niet sympathiek -
maar die het licht is onzer zwartste nachten,
daarom, meneer, noem ik mij katholiek!*

Voor Van Duinkerken heftigheid hoeft niemand zich te schamen, maar toch bedoel ik iets anders. In tijden waarin flexibiliteit hoog in het vaandel wordt gedragen, wordt de term “christelijk” soms verkozen omdat hij iets onbepaalds kan hebben, en niet tot keuzes noopt. Of dat een evangelische invulling is, kan betwijfeld worden, maar dat doet niets af aan het feitelijke gebruik ervan.

“Katholiek” heeft niet enkel de barokke charme van het schilderij van Gaspar de Craeyer, aan de epistelkant in de parochiekerk van mijn jeugd, maar voert ook een notie van objectiviteit in, een gedeeltelijke onafhankelijkheid van mijn eigen invulling. Bovenal is “katholiek” voor mij een woord dat fascineert door zijn spanning tussen verruiming en precisering. Enerzijds is het een term met universele ambitie. Katholos betekent immers universeel, overkoepelend, zodat ook in de protestantse traditie een aanspraak op katholiciteit kan bestaan, en zodat het ondergeschikt maken

van religie aan deelbelangen, of die nu van nationale of sociale aard zijn, keer op keer moet leiden tot conceptuele problemen in een katholieke context. Anderzijds is het een term die grenzen trekt, en die ons ervoor behoedt mee te stappen in een nivellerende stijl van oecumenisch denken, waarin verschillen worden weggereduceerd omdat ze nu eenmaal ongemakkelijk zijn.

Voor dat reductionisme moet een bekentenis tot de katholieke benadering ons behoeden, door aandacht te vragen voor een samendenken van wat niet samen te denken valt, door de weigering keuzes te maken die logisch onvermijdelijk lijken. Even onlogisch als Christus die zichzelf omschrijft als “de Weg, de Waarheid en het Leven” is de weigering te kiezen tussen het Goede, het Ware en het Schone. Het is weerstand tegen de gemakkelijksoplossing die we verwoorden als “het is maar dat” of – in haar meer geraffineerde en dus verleidelijker vorm – “de terugkeer naar de essentie”. Als het over religie gaat, lijkt er zo een haast onweerstaanbare drang te zijn om het wezen van de religie terug te brengen tot een ethiek – hetzij in zijn individuele (bijvoorbeeld seksuele), hetzij in zijn collectieve (bijvoorbeeld economische) vorm.

Voor mij is het van het grootste belang om niet toe te geven aan die zoektocht naar de essentie, die erin bestaat betekenislagen weg te gooien of irrelevant te achten. In die zin had en heb ik grote sympathie voor de bewuste zoektocht naar meerstemmigheid en meerzinnigheid die naar mijn aanvoelen zo kenmerkend was voor het pontificaat van Benedictus XVI. Niet enkel het ethische, maar ook het theologische, begrepen als de zoektocht naar waarheidsaanspraken, en ook het esthetische, als onlosmakelijk verbonden met het religieuze.

Wat betekent dat dan “voor mij”? Vijf dingen: gebed, liturgie, solidariteit, getuigenis en reflectie.

Een wijs dorpspastoor zei me ooit dat wie bidt, zeker domme dingen kan doen, maar niet verloren gaat. Het dagelijks gebed introduceert een element van heteronomie in mijn leven, en dat in relatie tot de Persoon bij uitstek. Waar voor velen het persoonlijke gesprek per definitie tastend en improviserend is, haal ik inspiratie uit de aloude formules en ritmes, waarvan ik keer op keer nieuwe kleuren en dimensies ontdek. Zijn herhaling en persoonlijk karakter met elkaar in tegenspraak? Ik denk het niet, ook in andere persoonlijke relaties zijn vaste formules en rituelen soms de best denkbare manier om onder woorden te brengen wat nooit perfect onder woorden kan worden gebracht.

In dezelfde zin is de wekelijkse zondagsliturgie voor mij van belang. Even trouw als ik ben aan de praktijk, ben ik ontrouw aan de plaats van de praktijk. Zowat elke parochie in de buurt ziet me wel eens in de zondagsdienst, maar ik kan het niet helpen dat ik de grootste inspiratie ervaar als ik de liturgie in de buitengewone vorm, beter bekend als “de Latijnse Mis” kan bijwonen. Ook daar treft telkens een ander woord of een andere zinsnede me, waarbij het Latijn me ervoor behoedt de illusie te koesteren dat ik ooit de liturgische tekst in zijn geheelheid meester zal worden. De dode taal introduceert niet zozeer onbegrijpelijkheid, maar wel een rem op grenzeloze grijpbaarheid en manipuleerbaarheid. En dat de priester me niet aankijkt, maar in dezelfde richting kijkt als de gelovigen, kan me hoegenaamd niet storen – de neuzen staan in dezelfde richting, ook al verschillen de gezichten. De priester is in die formatie bij uitstek een voor-ganger, iemand die samen onder weg gaat.

Van mijn ouders leerde ik impliciet en door voorbeeld het belang van solidariteit, het delen van wat men heeft, ook als het soms wat pijn doet. Dat doe ik naar godsvrucht en vermogen, en probeer ik ook door te geven aan de volgende generatie. Overigens is dat doorgeven misschien wel de grootste uitdaging, en dat niet alleen als het over solidariteit gaat. Hoe doe je dat in 's Hemelsnaam? Er is geen handboek voor, enkel genade. Als ik bid met mijn zoontje van bijna drie, en hij vraagt me na het kruisteken wie de Zoon is, ben ik blij dat hij nog niet meer belangstelling toont voor de Geest...

Getuigenis betekent voor mij niet bang zijn om zichzelf te laten herkennen als belijdend lid van de Kerk. Dat vraagt niet om stemverheffing, maar wel om het laten vallen van nodeloze schaamte. Ik merk dat dit onzekere mensen ongelooflijk kan steunen, maar ook dat het met de dag gemakkelijker wordt te getuigen. Onbewust verraadt ons taalgebruik dat we in contact zijn met de Kerk en het geloof, en dat brengt ons tot een ongewild getuigenis. Bang hoeven we daarvoor niet te zijn.

En tot slot is er de reflectie. Sinds tien jaar ben ik mede verantwoordelijk voor een wetenschappelijk tijdschrift over recht en religie. Ik heb me ook ingeschreven als advocaat bij de kerkelijke rechtbanken, niet omdat dit zo nauw aansluit bij mijn dagelijkse praktijk, maar wel omdat ik het belangrijk vind dat er voldoende mensen kunnen instaan voor die dienstverlening binnen de Kerk. Op die manier wordt ook het beroepsleven niet geïsoleerd van het geloofsleven. Beide hoeven niet samen te vallen, evenmin als dat het geval is met het gezinsleven, maar een waterdichte scheiding tussen beide lijkt me minstens even ongezond.

Misschien vindt u dit verhaal wat cerebraal, of weinig eigentijds. Dat kan best zijn. Het is wel oprecht, en het is zeker geen angstig verhaal. Wie me vertelt dat het slecht gaat met de Kerk, vertel ik op mijn beurt graag het verhaal van de bisschoppen in Duitsland in 1815: ze waren met een handvol, nog geen tien, na de woelingen van de Franse Revolutie en de napoleontische oorlogen. Driekwart eeuw later, toen er nog een Kulturkampf voorbij was gekomen, of bij ons een schoolstrijd, bloeide het Rijke Roomse Leven. Als dat weer voorbijging, dachten we dat het afgelopen was met Kerk en geloof. Hoe moeilijk is het toch de relativiteit van de eigen tijd te zien. Dan denk ik terug aan de begroetingswoorden van Paus Johannes Paulus II: "Non abbiate paura, wees niet bang." Er was in zijn dagen, net als nu en net als altijd reden genoeg om bang te zijn – maar ook een grote Reden om dat niet te zijn.